

Гринюк О.Ю., Буртнік А.М.

ФУНКЦІОНУВАННЯ САНАТОРНО-КУРОРТНОЇ ГАЛУЗІ КАРПАТСЬКОГО РЕКРЕАЦІЙНО-ТУРИСТИЧНОГО РЕГІОНУ

У статті розкрито бальнеологічний потенціал Карпатського рекреаційно-туристичного регіону як основи формування та функціонування санаторно-курортної галузі регіону. Проаналізовано показники функціонування санаторно-курортної галузі даного регіону за останні 10 років.

Ключові слова: бальнеологічний потенціал, Карпатський рекреаційно-туристичний регіон, санаторно-курортна галузь.

В статье раскрыт бальнеологический потенциал Карпатского рекреационно-туристического региона как основы формирования и функционирования санаторно-курортной отрасли региона. Проанализированы показатели функционирования санаторно-курортной отрасли данного региона за последние 10 лет.

Ключевые слова: бальнеологический потенциал, Карпатский рекреационно-туристический регион, санаторно-курортная отрасль.

Balneological potential of recreation-tourist region of Carpathians as bases of forming and functioning of sanatorium-resort industry of region is exposed in the article. The indexes of functioning of sanatorium-resort industry of this region are analysed for the last 10 years.

Key words: balneological potential, recreation-tourist region of Carpathians, sanatorium-resort industry.

Вступ. Постановка проблеми. За роки незалежності в Україна, окрім економічних проблем, чітко сформувалися ряд суспільних проблем: 1) низький та незадовільний життєвий рівень населення; 2) стан здоров'я та якість оздоровлення населення, 3) «катастрофічне» погіршення демографічної ситуації (скорочення постійного населення на 6,4 млн. осіб від мах показника у 1993 р.), до того ж частка дітей (до 14 років) скоротилася з 21% до 14,3 %, і в той же час збільшилася частка старшої вікової групи (65 років і старше) з 13% до 15,3% – відбувається процес «старіння» населення [8]. Залишається недостатньою ефективність заходів щодо охорони праці і, як наслідок, щорічно збільшуються темпи росту професійної та загальної захворюваності працюючих (кожний третій працюючий потребує санаторно-курортного лікування). Таким чином, поліпшення якості здоров'я працюючих стає однією з ключових умов подальшого успішного розвитку країни. З огляду на вищенаведене особливої актуальності в контексті як загальнонаціональної, так і регіональної політики набуває ефективне функціонування санаторно-курортної галузі, роль якої зростає в зв'язку з поглибленням суспільного поділу праці, розширенням повноважень органів місцевого самоврядування, ефективного використання природно-ресурсного потенціалу, а саме бальнеологічних ресурсів, враховуючи їх локалізоване зосередження і незначну ефективність використання поза курортними

місцевостями. В даному контексті особливо важливе місце належить Карпатському рекреаційно-туристичному регіону. Саме в цьому регіоні зосереджено понад 18% всіх санаторіїв, що функціонують в нашій країні [8].

Виклад основного матеріалу. Карпатський рекреаційно-туристичний регіон знаходиться в західній частині нашої держави і територіально охоплює Львівську, Івано-Франківську, Закарпатську та Чернівецьку області. Рельєф регіону гірсько-височинний, лише на крайньому заході знаходиться Закарпатська низовина [5]. Кліматичні умови Карпатського регіону різноманітні: на рівнинній частині регіону і низькогір'ї (до висоти 1000 м над рівнем моря) помірно континентальний. Середньогір'ї він близький до морського. Температурний режим в регіоні типовий для територій з різноманітним рельєфом. Із збільшенням абсолютних висот місцевості, як правило, температура повітря знижується. Сприятливий для літнього відпочинку і туризму період триває на Закарпатті і Передкарпатті понад 5 місяців, з травня до другої половини жовтня, в низькогір'ї – до 4 місяців (червень – вересень), а в середньогір'ї – 3 місяці і менше. Близько 80% днів у цей період характеризуються комфортними, а понад 90% – сприятливими типами погоди. Так, Фоменко Н. В. виділяє три кліматичні зони: 1) Закарпаття і Передкарпаття, де клімат найбільш сприятливий для літніх видів рекреації, туризму та відпочинку; 2) нижня зона Карпат із сприятливими кліматичними умовами як для літніх, так і для зимових видів рекреації, туризму та відпочинку; 3) середньогірська зона Карпат, де клімат найсприятливіший для зимових видів туризму та відпочинку [10]. В даному регіоні протікає близько 28 тис. річок, що обумовлює найбільшу густоту річкової системи (найбільші з них – Дністер та Тиса) – $2,0 \text{ км/км}^2$ при середньому по Україні – $0,34 \text{ км/км}^2$. Близько 40% території Карпат вкрито лісом, а ще близько 35% зайнято лучною рослинністю [3, 5, 9]. В даному регіоні зосереджено значна кількість об'єктів природно-заповідного фонду, серед яких можна відмітити Букові праліси Карпат (об'єкт Світової спадщини ЮНЕСКО), Карпатський біосферний заповідник та такі НПП, як «Гуцульщина», «Сколівські Бескиди», «Синевір» та Карпатський.

Бальнеологічний потенціал Карпатського регіону значний – родовища мінеральних вод, пелоїдів (лікувальних грязей) та всі наявні в Україні запаси озокериту. Згідно «Кадастру мінеральних вод СРСР» (1985 р.) на території Карпатського рекреаційно-туристичного регіону затверджено експлуатаційні запаси по 30 родовищам (16 – в Закарпатській, 9 – Львівській, 4 – Чернівецькій та 1 – в Івано-Франківській областях), в той же час згідно Каталогу затверджених експлуатаційних запасів мінеральних вод України (1996 р.) виділяється уже 20 родовищ (13 – у Закарпатській, 5 – Львівській, 2 – Чернівецькій областях) із сумарним дебітом $5893,2 \text{ м}^3/\text{добу}$, що становить 9,2% всіх затверджених експлуатаційних запасів мінеральних вод України (табл. 1) [2, 4].

Таблиця 1. Затверджені експлуатаційні запаси лікувальних мінеральних вод Карпатського регіону [4]

№ п/п	Область	Кількість родовищ	Затверджені експлуатаційні запаси, м ³ /добу
1	Закарпатська	13	4368,4
2	Львівська	5	1284
3	Чернівецька	2	240,8
	<i>ВСЬОГО</i>	20	5893,2

Мінеральні води даного регіону використовуються як для внутрішнього так і зовнішнього застосування, на таких курортах як Шаяни, Поляна, Сойми, Синяк, Голубине у Закарпатській обл. та Східниця, Великий Любін, Трускавець, Моршин, Немирів, Шкло (до речі саме на цьому курорті вперше у 1576 р почали застосовувати мінеральні води для лікування) у Львівській області [6]. Щодо, пелоїдів, то в даному регіоні є затверджені запаси торфових лікувальних грязей (сумарний запас 2185 тис. м³) – Синяцьке у Закарпатській області; Черченське та Оболонське у Івано-Франківській області; Книси́лівське (найбільше в Україні – 1099 тис. м³), Немирівське, Шкловське, Великолюбінське, Нинівське у Львівській області. Правда потрібно відмітити, що пелоїди застосовуються лише на таких курортах як Черче, Моршин, Великий Любін та Шкло [4]. Також в даному регіоні виявлені родовища озокериту (озокерит – це гірська порода органічного походження, яка являє собою комплексну сполуку вуглеводів, асфальтенів і смол.) – Бориславське (найбільше у світі), Дзвинацьке і Старунське. Застосовують в основному на курортах Львівщини [4]. Таким чином наявна бальнеологічна база Карпатського регіону виступає основою для ефективного функціонування та подальшого розвитку санаторно-курортної галузі. Станом на 2011 р. в даному регіоні функціонувало 208 санаторно-курортних та оздоровчих закладів (в тому числі 82 санаторії, 15 пансіонатів з лікуванням та 22 санаторії-профілакторії) (табл. 2) [8]. Щодо територіального розміщення даних закладів то майже 50% зосереджено у Львівській області, найменше ж у Чернівецькій (лише близько 6%).

Таблиця 2. Санаторно-курортні і оздоровчі заклади Карпатського регіону [8]

Область	2000	2004/05*	2005/06	2007/08	2008/09	2009/10	2010/11
Львівська	148	132	128	121	114	102	101
Закарпатська	65	68	69	61	60	62	60
Івано-Франківська	41	42	37	35	36	36	35
Чернівецька	16	14	14	12	11	12	12
<i>ВСЬОГО</i>	270	256	248	229	221	212	208

* Починаючи з 2002 р. інформація подається за 12 місяців: з 1 жовтня попереднього по 30 вересня звітнього року

За останні 10 років в даному регіоні намітилася тенденція, щодо скорочення кількості закладів санаторно-курортної галузі (на 23%), особливо це стосується Львівської області (32%) (Рис. 1). В той же час кількість оздоровлених (в тому числі і оздоровлених протягом 1-2 днів), за останні 10 років, в даному регіоні збільшилася на 38%, особливо у Львівській області (майже на 42%), а в Чернівецькій області майже не змінилася (Табл. 3).

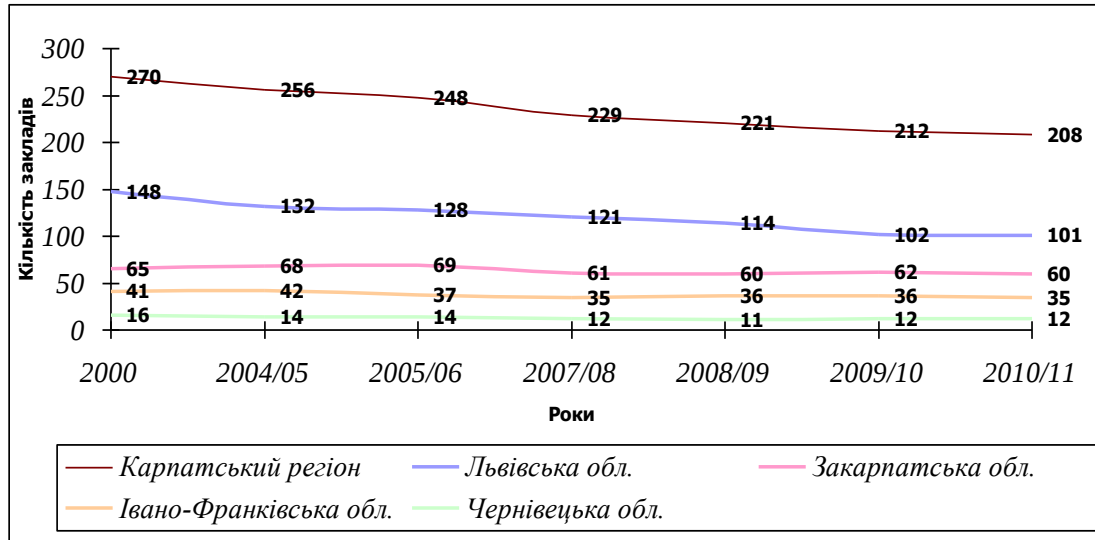

Рис. 1. Динаміка зміни кількості санаторно-курортних закладів Карпатського рекреаційно-туристичного регіону [8]

Таблиця 3. Кількість оздоровлених у санаторно-курортних та оздоровчих закладах у Карпатському рекреаційно-туристичному регіоні [8]

Область	2000	2004/05	2005/06	2007/08	2008/09	2009/10	2010/11
Львівська	236678	245433	259856	279778	257481	232294	335327
Закарпатська	55944	74983	73516	92046	76352	82212	80528
Івано-Франківська	38536	47454	46137	52628	42527	35132	43590
Чернівецька	6152	3020	3225	2310	2531	2651	6072
Всього:	337310	370890	382734	426762	378891	352289	465517

До того ж, саме у Львівській області оздоровлюється найбільша кількість осіб – 72% від загальної кількості по регіону, в той же час частка Чернівецької області складає лише 1,3% (Рис. 2). З динаміки кількості оздоровлених в Карпатському регіоні (Рис. 3) чітко можна простежити наступні закономірності:

- за останнє десятиліття, навіть в контексті скорочення населення України, намітилася тенденція збільшення кількості оздоровлених (виключенням є 2008-2010 роки, що пояснюється впливом світової фінансово-економічної кризи);

- загальну тенденцію в регіоні по оздоровленню населення визначає одна область – Львівська, хоча по кількості родовищ мінеральних вод і затвердженим експлуатаційним запасам першість належить Закарпаттю;
- значна частина оздоровлених не врахована, так як вони не користуються послугами оздоровчих закладів (використовують приватний сектор).

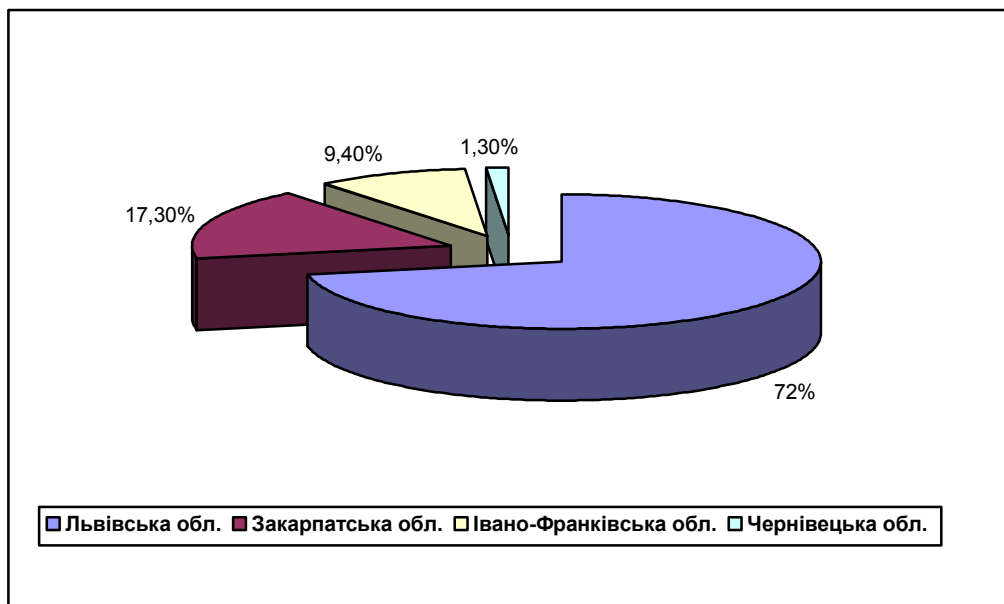

Рис. 2 Частка областей Карпатського регіону в загальній кількості оздоровлених (за 2011/2010 р.)[8]

З проведеного аналізу, можна відмітити позитивну тенденцію в зростанні кількості оздоровлених в санаторно-курортних та оздоровчих закладах Карпатського рекреаційно-туристичного регіону. Дана тенденція підтверджує, на жаль, ситуацію з погіршенням загального рівня здоров'я населення України. В той же час, якщо кількість санаторно-курортних та оздоровчих закладів скорочується, то показники оздоровлених зростають (Рис. 4). На нашу думку основними причинами такої тенденції є:

- зростання рівня захворюваності населення, що призводить до збільшення попиту на даний вид послуг;
- частину путівок на санаторно-курортне лікування (кожного року) громадяни отримують за рахунок Фондів соціального страхування, так близько 5% від загальної кількості оздоровлених фінансуються за кошти ФСС з ТВП, 4% – постраждалі від Чорнобильської катастрофи тощо;
- санаторно-курортні заклади підвищують якість та асортимент послуг;
- санаторно-курортні заклади (в тому числі і санаторії) не завжди використовуються за призначенням, а як готелі (без надання послуг

санаторно-курортного лікування), в тому числі і на короткотерміновий відпочинок 1-2 дні.

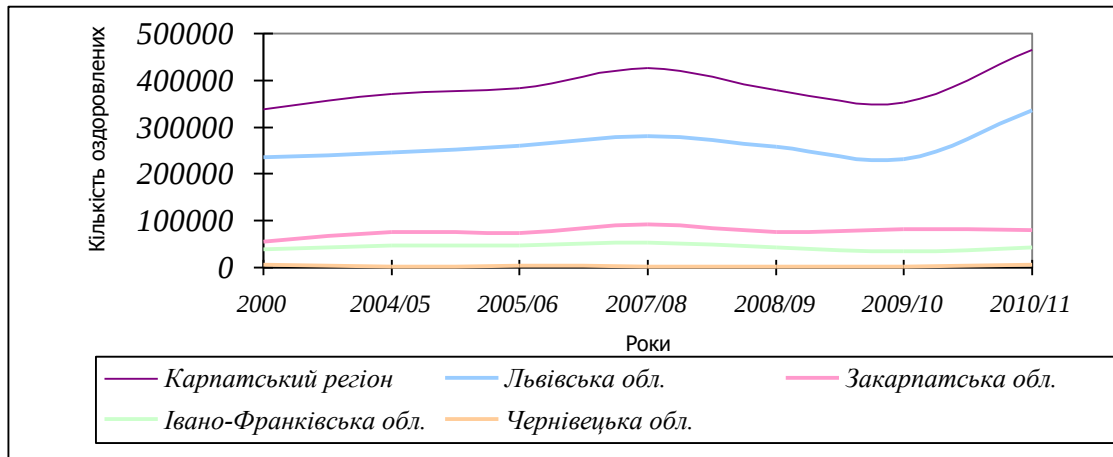

Рис. 3. Динаміка кількості оздоровлених в Карпатському рекреаційно-туристичному регіоні [8]

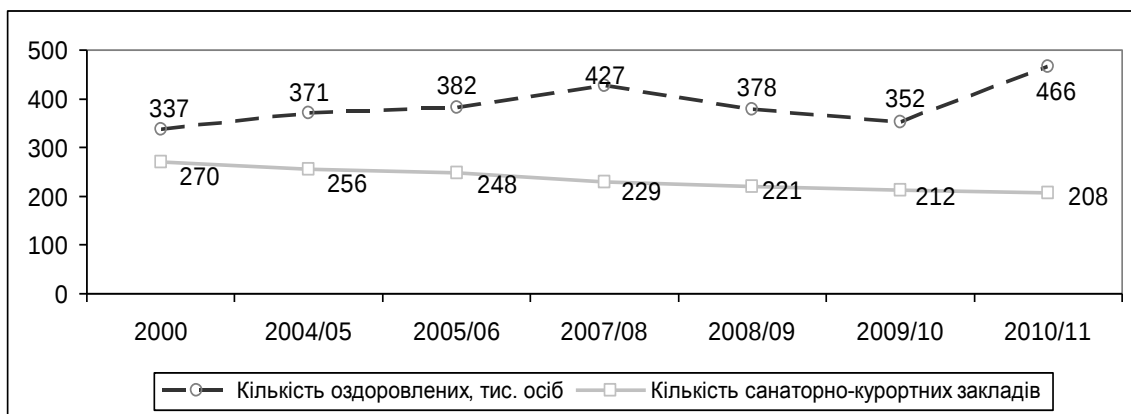

Рис. 4. Динаміка кількості санаторно-курортних закладів і оздоровлених у Карпатському регіоні [8]

Щодо розподілу оздоровлених по курортах Карпатського регіону, то провідне місце займає курорт Трускавець, так у 2011 р. на даному курорті було оздоровлено 247 974 тис. осіб, що становить майже 74% від всіх оздоровлених у Львівській області та 53% – Карпатського рекреаційно-туристичного регіону (Табл. 4) [7, 8].

Таблиця 4. кількість оздоровлених на курорті Трускавець, тис. осіб [7]

2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011
139,3	147,4	152,2	165,3	167,3	159,2	164,7	158,6	171,1	159,7	150,1	248,0

Спад, протягом 2004-2007 рр. пояснюється ціновою політикою на курорті (ціни не відповідали рівню закладів «радянського» стилю), 2008-

2010 впливом світової фінансово-економічної кризи. В той же час, потрібно відмітити, що протягом останніх трьох років відбулися значне інвестування в оздоровчі заклади курорту Трускавець (основна причина м. Львів одне з приймаючих міст фінальної частини ЄВРО-2012 по футболу), що і призвело до збільшення кількості оздоровлених у 2011/2012 р.

Курорт Трускавець один з найстаріших (1827 р.) бальнеологічних курортів регіону, який розташований за 100 км від м. Львів. Бальнеологічна база курорту приурочена до Передкарпатського прогину та зони Скибових Карпат. Внаслідок чого спостерігається поєднання мінеральних вод різних властивостей – від маломінералізованих з наявністю органічних речовин до високомінералізованих розсолів. Трускавецьке родовище мінеральних вод площею 9 км² співпадає з територією міста-курорту та його околиць: урочище Липки, місцевостей Воротище та Помярки. Основними мінеральними водами, які використовують на курорті, є «Нафтуся», джерела № 1 та № 2. Сумарні експлуатаційні запаси лікувальних мінеральних вод становлять 544 м³/добу [1].

Щодо погодно-кліматичних умов курорту, то в цілому вони сприятливі для розвитку санаторно-курортної діяльності. Найбільш сприятливі метеорологічні умови спостерігаються з ранньої весни, протягом літа і до середини осені. Мінеральні води курорту застосовують при лікуванні захворювання нирок; урологічних захворюваннях, реабілітації постраждалих внаслідок аварії на ЧАЕС; захворюваннях шлунково-кишкового тракту; гепатобілітарної системи та при цукровому діабеті. В комплексі загальнокурортних лікувальних факторів на курорті Трускавець досить широко використовується озокерит [1, 6].

Спеціалізацію міста як курорту підтверджує той факт, що 54 % всього працездатного населення зайняті в санаторно-курортній сфері і це обумовлено розвинутою рекреаційною інфраструктурою – 34 оздоровчих заклади (24 санаторії, 4 пансіонати з лікуванням, 1 пансіонат відпочинку та 2 пансіонати відпочинку), 2 бальнеозокеритолікарні на 8756 відвідувань в день, 2 бювети мінеральних вод з пропускною здатністю до 25000 відвідувань в день та 2 курортні поліклініки на 4320 відвідувань в день. Загальна одноразова місткість санаторно-курортних закладів курорту Трускавець становить близько 12,5 тис. місць [1, 7].

Висновки. Карпатський рекреаційно-туристичний регіон володіє значним бальнеологічним потенціалом (лікувальними мінеральними водами, полоїдами та покладами озокериту), що виступили основою формування потужної санаторно-курортної галузі.

Аналіз показників (за останні 10 років) функціонування санаторно-курортної галузі Карпатського рекреаційно-туристичного регіону, на сонові бальнеологічних ресурсів, дозволяє зробити наступні висновки:

- 13 родовищ мінеральних вод із 20 знаходяться в Закарпатській області, правда вони експлуатуються лише на 7-10 %;

- більшість покладів торфових лікувальних грязей зосереджено у Львівській області, де вони майже не використовуються;
- кількість оздоровчих закладів в регіоні скоротилася на 23% (хоча створюються приватні заклади, які не мають відповідних ліцензій і тому не включені до офіційних статистичних даних), в той же час кількість оздоровлених зросла на 38%;
- 50% оздоровчих закладів регіону та 72% оздоровлених осіб припадає на Львівську область;
- курорт Трускавець займає «лідуючу» позицію в регіоні – 74% та 53% всіх оздоровлених в Львівській області та регіоні відповідно.

Таким чином, можна стверджувати, що Карпатський регіон володіє всіма можливостями для успішного розвитку санаторно-курортної галузі. В той же час, потрібно відмітити, що наявний бальнеологічний потенціал регіону використовується не ефективно, експлуатується одні і ті самі родовища, в той же час інші та аналогічні майже не використовуються (приклад курортів Трускавець та Східниця). Позитивна динаміка кількості оздоровлених повинна стати поштовхом до більш раціонального та ефективного використання бальнеологічного потенціалу регіону і перетворення санаторно-курортної галузі Карпатського регіону на важливе джерело як наповнення бюджету, так і забезпечення місцевого населення новими робочими місцями.

1. Гринюк О. Ю. *Формування територіально-рекреаційних систем лікувального типу (на прикладі курорту Трускавець): автореф. дис. канд. геогр. наук: 11.00.11 / Київський національний ун-т ім. Тараса Шевченка.* – К., 2007. – 18 с.
2. *Кадастр минеральных вод СССР / Центр. совет. по управлению курортами профсоюзов, Центр. метод. совет.* – М.: ЦС по управлению курортами профсоюзов, 1987. – 110 с.
3. *Карпатський регіон: сучасний стан, проблеми, перспективи сталого розвитку / Інститут регіональних досліджень НАН України / М. І. Долішній (відп. ред.).* – Львів: НАН України, 2003. – 83 с.
4. *Курортні ресурси України / М. В. Лобода (ред.).* – К.: ЗАТ “Укрпрофоздоровниця”, 1999. – 340 с.
5. Мельник А. В. *Українські Карпати: еколого-ландшафтознавче дослідження.* – Львів: Львівський національний ун-т імені Івана Франка, 1999. – 288 с.
6. *Мінеральні води України / за ред. Е. О. Колесніка, К. Д. Бабова.* – К.: купріянова, 2005. – 576 с.
7. *Офіційний сайт Головного управління статистики у Львівській області / Інтернет-ресурс – [режим доступу] <http://lv.ukrstat.gov.ua/>.*
8. *Офіційний сайт Державної служби статистики / Інтернет-ресурс – [режим доступу] <http://ukrstat.gov.ua/>.*
9. Петранівський В. Л., Рутинський М. Й. *Туристичне краєзнавство.* – К.: Знання, 2006. – 575 с.
10. Фоменко Н. В. *Рекреаційні ресурси та курортологія.* – К.: Центр навчальної літератури, 2007. – 312 с.